

УДК 330-049.5:338.2

DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.87.322607>

МОДЕЛЬ КЕРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

*Воловельська І.В. к. е. н., доцент,
Мазіашвілі А.Р. аспірант,
Качан Є.В. магістрант (УкрДУЗТ)*

Система управління економічною безпекою підприємств – це комплексна система захисту підприємства, яка, враховуючи наявний потенціал, нейтралізує негативні зовнішні впливи та досягає поставлених цілей в умовах цифрової економіки на основі критеріїв створювального задоволення. З появою цифрових технологій світова економіка почала розвиватися прискореними темпами. Проте не можна ігнорувати появу нових ризиків, які раніше не існували. Також слід звернути увагу на те, що вітчизняні підприємства наразі не можуть характеризуватися високим рівнем цифровізації. Крім того, складність цифрових систем і обмеження, що ними накладаються, спричиняють глобальну трансформацію методів управління безпекою у зв'язку зі зміною пріоритетів, що постають перед суб'єктами діяльності, та спотворенням інформації. Перш ніж розглядати методи управління економічною безпекою підприємства (ЕБП), необхідно зупинитися на теоретичних аспектах і визначити поняття економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації.

Агресивна конкурентна боротьба, цифровізація світової економіки, воєнний стан в Україні змушують змінювати характер економічного захисту підприємств. Оскільки мова йде про довгострокову діяльність в несприятливих зовнішніх умовах, яка полягає в постійній інтеграції інноваційних ідей, оновленні та адаптації роботи до умов ринку, необхідно використовувати новітні технології забезпечення економічної безпеки. Усе це вимагає творчого підходу та оновлення всієї системи управління і захисту, яка на сьогодні є досить консервативною майже на всіх вітчизняних підприємствах. Розглянувши наявні моделі економічної безпеки підприємства і виокремивши ризики, притаманні цифровій економіці, ми дійшли висновку, що необхідно розробити модель забезпечення економічної безпеки на основі адаптивного управління та удосконалити поняття «економічна безпека підприємства», оскільки ця система спрямована на гнучке пристосування до нових умов ринкового середовища за допомогою інноваційних інструментів та методів.

Ключові слова: економічна безпека, створювальне задоволення, цифрова економіка, цифровізація, моделі управління підприємствами.

MODEL FOR MANAGING THE ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF THE DIGITAL ECONOMY

*Volovelska I.V. Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;
Maziashvili A.R. Postgraduate student,
Kachan Y.V. master's student (UkrSURT)*

The enterprise economic security management system is a comprehensive protection system that, considering the available potential, neutralizes negative external influences and achieves set goals within the framework of the digital economy based on the criteria of constructive satisfaction. With the emergence of digital technologies, the global economy has started to develop at an accelerated pace. However, the appearance of new risks, which previously did not exist, cannot be ignored. It is also essential to note that domestic enterprises currently do not exhibit a high level of digitalization. Furthermore, the complexity of digital systems and the constraints they impose are causing a global transformation in security management methods due to shifting priorities faced by business entities and the distortion of information. Before addressing the methods of managing enterprise economic security (EES), it is necessary to focus on the theoretical aspects and define the concept of enterprise economic security in the context of digitalization.

Aggressive competition, the digitalization of the global economy, and the wartime conditions in Ukraine are forcing changes in how enterprise economic protection is approached. Since we are talking about long-term activities under adverse external conditions, involving constant integration of innovative ideas, renewal, and adaptation to market conditions, it is essential to use the latest technologies in ensuring economic security. All of this requires a creative approach and the renewal of the entire management and protection system, which is currently quite conservative in most domestic enterprises.

After reviewing the existing models of enterprise economic security and identifying the risks inherent in the digital economy, we concluded that it is necessary to develop an economic security model based on adaptive management and to refine the concept of "enterprise economic security." This system is aimed at flexible adaptation to new market conditions using innovative tools and methods.

Keywords: economic security, creative satisfaction, digital economy, digitalization, enterprise management models.

Постановка проблеми. Основна мета системи економічної безпеки підприємства полягає у прийнятті оптимальних управлінських рішень, що сприяють підвищенню ефективності діяльності підприємства. Для досягнення цієї мети необхідно створити таку систему, яка, спираючись на інноваційні методики, дозволить підприємству працювати більш продуктивно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених складових загальної проблеми. Вагомий внесок у дослідження забезпечення економічної безпеки підприємств зробили такі вчені, як Дикань В. Л., Панченко С. В., Воловельська І. В., Маслово В. О., Маковоз О. В. та інші [1-10]. Однак слід зазначити, що всі запропоновані авторами моделі забезпечення економічної безпеки підприємств є недостатньо комплексними, що і стало причиною для написання цієї статті.

Мета статті. Розроблення моделі забезпечення економічної безпеки на основі адаптивного управління, удосконалення поняття «економічна безпека підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження. З появою цифрових технологій світова економіка почала розвиватися прискореними темпами. Проте не можна ігнорувати появу нових ризиків, які раніше не існували. Також слід звернути увагу на те, що вітчизняні підприємства наразі не можуть характеризуватися високим рівнем цифровізації.

Отже, враховуючи появу інноваційних бізнес-процесів, нових ризиків та поточний стан вітчизняної економіки, необхідно розробити таку модель управління економічною безпекою підприємств, яка комплексно враховувала б всі тенденції розвитку економіки України та вимоги глобального прогресу.

Цифрова економіка являє собою таку економічну діяльність, що здійснюється на основі електронних

мереж, включає в себе електронні бізнес-процеси, які створюють цифрові продукти та послуги, а розрахунки за них можуть проводитися, в тому числі, цифровими валютами. Проте варто пам'ятати, що цифрова економіка не обов'язково означає цифровізацію фундаментальних процесів, оскільки в цьому випадку йдеться лише про передачу інформації через цифрові канали.

Неважко зрозуміти, що нова економіка вплине на всі суб'єкти ведення бізнесу, від виробника до споживача, - усі учасники цього ланцюга мають орієнтуватися на єдині умови. Основна проблема полягає не тільки в тому, що вітчизняні підприємства не встигають за світовим прогресом, але й у виникненні нерівності в рівні цифровізації, змінах на ринку тощо.

Крім того, складність цифрових систем і обмеження, що ними накладаються, спричиняють глобальну трансформацію методів управління безпекою у зв'язку зі зміною пріоритетів, що постають перед суб'єктами діяльності, та спотворенням інформації.

Перш ніж розглядати методи управління економічною безпекою підприємств (ЕБП), необхідно зупинитися на теоретичних аспектах і визначити поняття економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації.

Існує багато підходів до визначення цього поняття. Пропонуємо умовно поділити їх на наступні групи:

- Відносно ризиків і загроз: нейтралізація ризиків та загроз, а також адаптація до умов зовнішнього середовища [6].

- Відносно інтересів підприємства: захист інтересів підприємства з метою досягнення поставлених цілей або отримання прибутку [1].

- Відносно ресурсів підприємства: таке використання корпоративних ресурсів, яке дозволяє досягати бізнес-цілей в умовах

конкуренції та господарських ризиків [7].

Отже, можна зробити висновок, що всі ці визначення недостатньо враховують технологічний прогрес економіки, без якого неможливий успішний розвиток підприємства в сучасних умовах.

Ми вважаємо, що поняття економічної безпеки підприємства слід визначати як: комплексну систему захисту підприємства, яка, враховуючи наявний потенціал, нейтралізує негативні зовнішні впливи та спрямована на досягнення стратегічних цілей в умовах цифрової економіки, ґрунтуючись на критеріях ефективного задоволення потреб.

Під "створювальним задоволенням" розуміється таке виконання послуги або виробництво товару, яке забезпечує повне задоволення потреб споживача, і водночас дозволяє виробнику отримати відповідне задоволення від своєї діяльності [5].

Для побудови інноваційної моделі економічної безпеки підприємства необхідно виокремити ризики, притаманні цифровій економіці. До таких ризиків належать:

- кібератаки і кібершпиунство: зі збільшенням залежності від цифрових технологій зростає ризик кібератак. Хакери можуть порушити роботу критично важливих інфраструктур, вкрасти конфіденційні дані або впровадити шкідливе програмне забезпечення (ПЗ). Кібератаки можуть завдати значного збитку як державним, так і приватним організаціям, спричиняючи економічні втрати і підриваючи довіру до цифрових систем;

- фінансові злочини: поширення цифрових фінансових технологій збільшує ризик шахрайства, фішингу та інших видів кіберзлочинів. Банки та фінансові установи змушені інвестувати значні кошти в забезпечення кібербезпеки та захист своїх клієнтів;

- уразливість інфраструктури: повна залежність від цифрових систем

робить економіку уразливою до збоїв і відключень. Наприклад, збій в роботі інтернету або відмова систем управління може призвести до зупинки виробництва, зриву логістичних ланцюгів і значних економічних втрат;

- неправильне використання даних: залежність від цифрових технологій підвищує ризик неправильного використання даних, що може призвести до неправильних управлінських рішень і економічних втрат. Помилки в алгоритмах і системах штучного інтелекту можуть мати серйозні наслідки для бізнесу і економіки в цілому;

- конфіденційність і безпека персональних даних: зі збільшенням обсягу даних, які збираються і обробляються цифровими системами, зростає ризик витоку конфіденційної інформації. Витік персональних даних може призвести до шахрайства, крадіжки особистості та інших видів кіберзлочинів;

- комерційна таємниця: витік даних може завдати шкоди бізнесу, розкриваючи комерційну таємницю, стратегічні плани та інші конфіденційні відомості. Це може послабити конкурентні позиції компаній і призвести до фінансових втрат.

У підсумку всього вищесказаного, ми вважаємо, що найбільш оптимальною моделлю забезпечення економічної безпеки є модель, яка заснована на адаптивному управлінні (рис. 1). Це система, яка спрямована на гнучке пристосування до нових умов ринкового середовища за допомогою інноваційних інструментів і методів.

Тобто, при отриманні нової інформації про зовнішнє середовище, підприємство має оперативно реагувати та за необхідності змінювати повністю або частково напрямок своєї діяльності, враховуючи потенціал, який є в його розпорядженні.

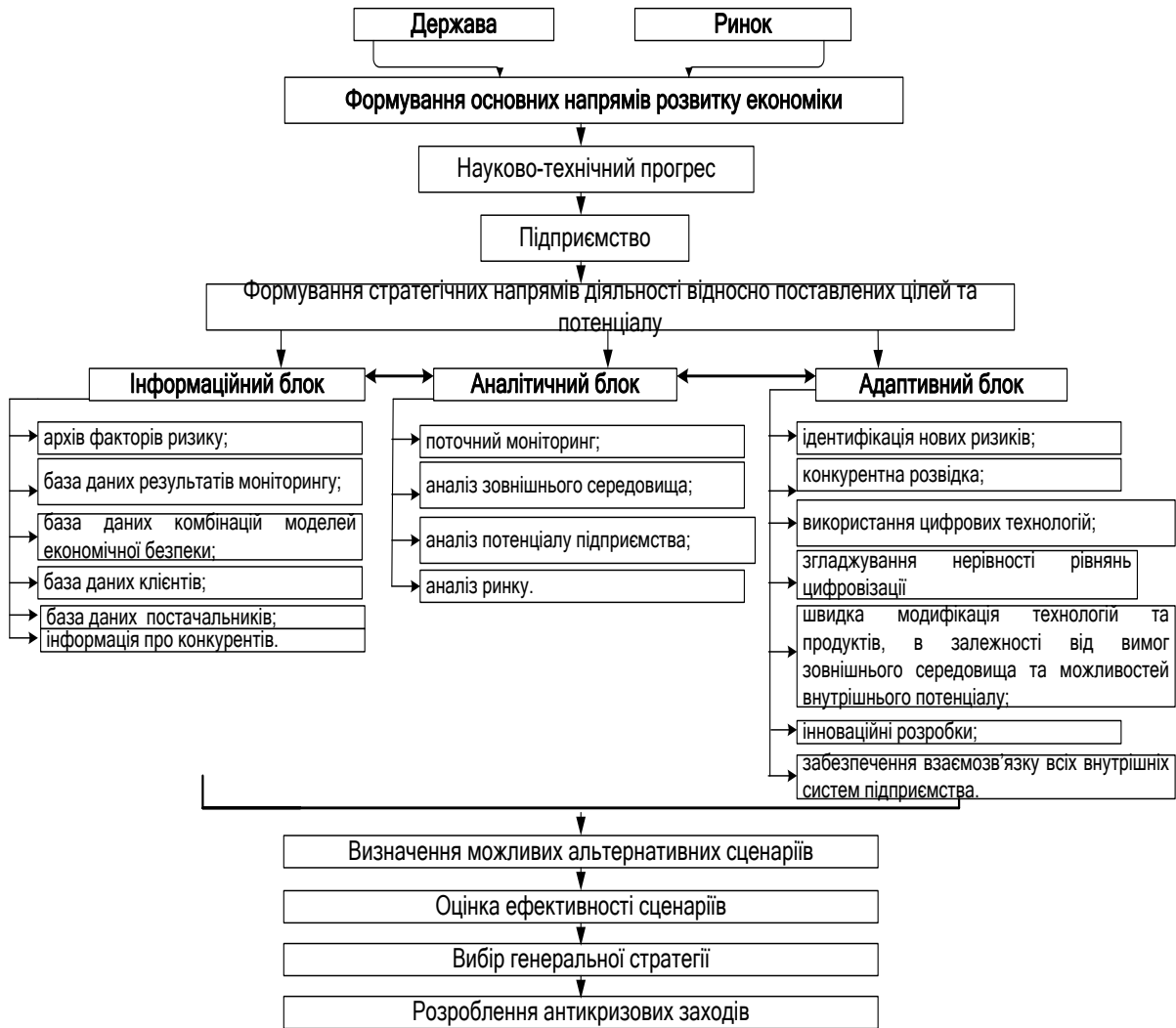

Рис. 1. Модель забезпечення економічної безпеки підприємства на основі адаптивного управління

Основною метою цієї моделі має стати не лише забезпечення захисту підприємства від ризиків та загроз, але й максимальне його пристосування до швидкозмінних умов зовнішнього середовища. Перед такою системою постають наступні завдання:

1. Постійний моніторинг зовнішнього середовища з метою виявлення найменших змін (ринок, постачальники, споживачі, конкуренти).
2. Постійний моніторинг внутрішнього середовища для виявлення прихованих резервів і слабких місць.
3. Пошук нових можливостей для розвитку та отримання прибутку.
4. Захист матеріального та

нематеріального капіталу.

5. Психологічна підтримка співробітників і клієнтів.
6. Впровадження інновацій.
7. Здатність системи економічної безпеки оновлюватися відповідно до змін зовнішнього середовища.
8. Створення інформаційної бази ризиків.
9. Формування архівів систем стратегічного управління підприємством.
10. Забезпечення дієвих антикризових заходів.
11. Постійна взаємодія всіх підрозділів підприємства, а також забезпечення вільного доступу до

державних органів і світових баз даних.

12. Ідентифікація методів підвищення активності на ринку тощо.

Виходячи із поставлених завдань, наша модель забезпечення та управління економічною безпекою підприємства набуває наступного вигляду. Ми пропонуємо, на основі державної політики та стану внутрішнього і зовнішнього ринків, що формують основні напрями розвитку економіки України, а також з урахуванням науково-технічного прогресу, визначити ключові цілі розвитку підприємства. Далі слід виокремити три основних блоки:

1. В інформаційному блоці збирається вся інформація за результатами моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища; створюється база даних наявних ризиків; архів стратегій діяльності тощо. Тобто цей блок акумулює інформацію, ідентифікує її та у відповідному форматі передає у другий блок.

2. Аналітичний блок. Тут зібрана інформація аналізується, і робляться висновки щодо стану потенціалу підприємства, його можливостей та загроз.

3. Далі отримані висновки передаються у третій блок, де на основі даних з першого та другого блоків проводиться аналіз поточної ситуації, а також прогнозованих показників. Зважаючи на недостатній рівень цифровізації, цей блок також відповідальний за згладжування нерівностей між різними контрагентами. Тут здійснюються інноваційні розробки для пристосування до змін зовнішнього середовища, а також забезпечується взаємозв'язок і відкритий доступ до інформації як між відділами підприємства, так і з зовнішніми джерелами.

4. Після висновків, зроблених на основі отриманих даних, ми пропонуємо розробити кілька альтернативних сценаріїв подальшого розвитку підприємства.

5. На наступному етапі оцінюються ці сценарії та обирається найбільш оптимальний з огляду на поставлені цілі та наявні критерії.

6. Після цього визначається генеральна стратегія підприємства, спрямована на покращення його діяльності та отримання прибутку.

7. На завершальному етапі пропонується розробити антикризові заходи, які будуть впроваджені у разі виникнення непередбачуваних ризиків.

Висновки. Згідно поставленої мети було розроблено модель забезпечення економічної безпеки на основі адаптивного управління та удосконалено поняття «економічна безпека підприємства». Результатом застосування моделі адаптивного управління економічною безпекою підприємства стане не лише здатність підприємства вижити в умовах агресивної конкурентної боротьби та воєнного стану в Україні, але й успішно розвиватися, а також підтримувати позитивний психологічний клімат серед працівників підприємства та його клієнтів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладченко Т.М. Індикатори економічної безпеки підприємницької діяльності // *Менеджер : вісник Донецької державної академії управління*. – 2010. – №10. – С.11

2. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей ВНЗ. / В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. – Х.: УкрДАЗТ, 2011. – 270 с.

3. Дикань В.Л. Управління бізнесом [Текст]: підручник / Дикань В.Л., Панченко С.В., Маслова В.О., Воловельська І.В.- Х.: УкрДАЗТ, 2017. – 315 с.

4. Дикань В.Л., Воловельська І.В. Концептуальні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства //

Вісник економіки транспорту та промисловості.-2018.-№64.-С.1-18

5. Ковальов, Сухорукова Економічна безпека// *Економіка України* - 1998.-№10.-с.48-51.

6. Сучасні тенденції в управлінні ризиками. *studme.org* : веб-сайт. https://studme.org/126504286558/management/sovremennye_tendentsii_upravlenii_riskami

7. Brehmer B. The Psychology of Risk // Risk and Decisions. Edited by W.T. Singleton and J. Hovden, Wiley, 1987.

8. John Wengler Managing Energy Risk: A Nontechnical Guide to Markets and Trading. Pennwell Pub, 1st edition, 2001. - 250 pp.

9. The Global Competitiveness Report 2021-2022. *weforum.org* : website. URL: <https://www.weforum.org>

REFERENCES

1. Hladchenko T.M. Indicators of Economic Security of Entrepreneurial Activity // *Manager: Bulletin of Donetsk State Academy of Management*. 2010. №10. P. 11.

2. Dykan V.L. Economic Security of the Enterprise [Text]: a textbook for students of economic specialties. / V.L. Dykan, I.V.

Volovelska, O.V. Makovoz. – Kharkiv: UkrDAZT, 2011. – 270 p.

3. Dykan V.L. Business Management [Text]: textbook / V.L. Dykan, S.V. Panchenko, V.O. Maslova, I.V. Volovelska. – Kharkiv: UkrDAZT, 2017. – 315 p.

4. Dykan V.L., Volovelska I.V. Conceptual Approaches to Ensuring the Economic Security of the Enterprise // *Bulletin of Transport and Industrial Economics*. 2018. №64. P. 1-18.

5. Kovalev, Sukhorukova Economic Security // *Economy of Ukraine*. 1998. №10. P. 48-51.

6. Modern Trends in Risk Management. *studme.org: website*, URL: https://studme.org/126504286558/management/sovremennye_tendentsii_upravlenii_riskami

7. Brehmer B. The Psychology of Risk // Risk and Decisions. Edited by W.T. Singleton and J. Hovden, Wiley, 1987.

8. John Wengler Managing Energy Risk: A Nontechnical Guide to Markets and Trading. Pennwell Pub, 1st edition, 2001. 250 p.

9. The Global Competitiveness Report 2021-2022. *weforum.org* : website. URL: <https://www.weforum.org>